Sahankii Richard Burton ee Afrikada Bari

Cutubka 3

Tamashlihii Agagaarka Saylac

Tarjumo & Tifaftir Boodhari Warsame

Janaaayo 20, 2016

Sagaalkii Nofeembar ayaannu go'aansannay in aan booqanno jasiiradda Sacaadadiin, waa midda wayn laba jaamood oo dhul gooni u go'an oo qiyaas ahaan laba mayl magaalada dhanka waqooyiga ka xiga. Hal saac oo shiraacasho xooggan ah ayaannu ku gaarnay meeshii aannu u soconnay.Waxaan sii dhex marnay jiq geedgaab ah oo ay dhoobanyihiin xooman dukhsi biyood ah. Hawadu waa qoyaan dhaxan iyo qandho wadata, urkuna waa dhir dhimatay oo geeri ka soo kamkamyso. Waxaa xiga ban qalallan oo ciiddu xaani milix la caddaatay tahay oo bal caddaaday iyo gummudyo daran ah ka taagtaaganyihinn, kulayl la sunsumaya, dhir duqowdayna ka buuxaan. Halkan ayay dadka degaanku ku sheegaan in ay ahayd meeshii ay ku tiil Saylacdii hore ee Carabta Yamaneed dhiseen. Sheekabaralayda waxaa lagu sheegaa in markii Sacaadaddiin[1] la hareereeyay ee uu dilay David, boqrkii Itoobiya, ay ceelasheedii gureen magaaladiina sidaa ku duugantay. Wax aan shaki ku jirin oo qax sababay ayaa dabadeed dhacay. Waxaa dhacay wax shaki la'aan in laga guuro kallifay. willashii halyaygaa Muslimka ahaa ayaa waxay u carareeen Axmad Ibn Al-Ashraf, amiirkii Sanca, iyagoo u ballanqaaday in ay xukunkiisa daacad noqonayaan oo hoos tegayaan haddii uu difaac u dhiso, Kiristaanka Xabashida ahna uga hiilliyo. Natiijadu waxay noqotay xiriir darbiyo ah oo ku wareegsan meesha Saylac hadda ku taal, meeshii ay markii hore ku tiil waxaa la oran karaa waa *'periêre ruinae' [burbur sii burburay*].

Intii aan Sharma'arke la joogay, marar badan ayaan warsaday kaydka qoraallada taarikheed, dabadeedna qaaddiga Maxamad Khadiib, nin reer Harar ah oo qabiilka Hawiye ka dhashay, ayaa ugu dambayntii lagu qanciayay in uu soo dhiibo Diiwaankiisa, ama warqadihiisa xafiiska, si aan u cilmibaaro.Waxay u dhignaayeen sidii diiwaangelinta tuulaad ee dhalashooyin, dhimashooyin, guurar, furriinno iyo xorayn addoommo ay ku qoranyihiin. Waxaan qoraalladaa ka dheehday in sanadkii 1081 H . (1670-1) ay Sayiddiintii Shanaabiladu

---

[1] Ninka Jasiiraddu ku magacaabantahay. –*Tarjume*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

qaaddiyaal ka ahaayen Saylac ayna jagada xafiiska hayeen 138 sanadood. Laba fac ka hor ayay jagadii ku soo wareegtay Maxamad Muuse oo Hawiye ka dhashay, qaaddiga hadda hayaana waa wiil uu adeer u yahay.

Asalka taariikhda Saylac, ama sida dadka degaanku ku magacaabaan 'Awdal', waxay ku luntay ceeryaamada sheekaxariiraradii Finiiqiyiinta. Cafalidii[2] Priplus[3] iyo Pliny[4] sheegay waxay bilowgeedii hore ku tiirsanayd boqortooyadii Aksuum[5]. Abbaarihii qarnigii 7[aad], markii Carabta Koofureed ay gudaha Xabasha u galeen[6], waxay noqotay warshaddii weynayd ee xeebta bari, waagaa oo ay gaadhay barwaaqadii iyo quruxdeedii ugu sarreysay. Taqi al-Diin Markiisi[7] wuxuu ku sheegay Saylac meel dhacda masaafo 43 maalmood loo sii socdo oo 40 lagaga yimaado, wuxuuna u qaybiyay toddoba degmo oo waaweyn oo ku dhowaad konton af looga hadlo, halkaa oo ay ka taliyaan amiirro hoos tagta Hatiga (Hatze)[8] Xabasha.

Qanigii 14[aad] waxay caan ku noqotay dagaalladii ay la gashay boqorradii Xabashida. Ka dib markii jabab culus loo geystay ayay Muslimiintu dekeddooda dib ugu gurteen, taasoo difaac nafhur daran ah ka dib gacanta u gashay Kiristaanka. Dhulka waa la mooraduugay, masaajiddii waxaa loo beddelay kaniisado, Xabashidiina buuralaydoodii ayay ku laabteen iyagoo bililiqo wehel leh ku raran. Qiyaas ahaan sanadkii 1400, Sacaadadiin, waa amiirkii geesiga ahaa ee Saylac e, ayaa magaaladiisii waxaa ku hareereeyay Hati David II[9]. Markii gantaal waran lagu dilay dadkiisii wuxuu uga tegay tabardarro cadowgoodii u gacan gelisay, ilaa wiilashiisii Sabru Diin, Cali, Mansuur iyo Jamaaluddiin ay dib u soo nooleeyeen halgankii Islaamka.

Ibn Batuuta, dalmare qarnigii [14aad] joogay, sidaan ayuu u qeexay meesha:

" [...] Dabadeed Cadan ka dhoofay, anigoo badda maray, afar maalmood ka dibna waxaa gaaray magaalada Saylac. Meeshaan waxaa deggan Barbariyiin[10], dad madmadow oo dariiqada Shaaficiyada raacsan. Dhulkoodu

---

[2] *Avalites* waxaa lagu sheegay Sayliciyiintii ama Casabiyiintii hore. – *Tarjume*

[3] Badda Cas oo af Giriig ah. Qoraalkii taariikhiga ahaa ee *Periplus of the Erythraean Sea (Periplus of the Red Sea)* ayaa wax ka qoray *Avalites*ka. – *Tarjume*

[4] Pliny wuxuu ahaa qoraa Roommaan ahaa oo taariikhda dabiiciga ah (natural history) wax ka qoray. Pliny the Elder (Plinygii waynaa) ayaa la oran jiray, kii yaraa oo uu adeer uu ahaa ayaa isna jiray– *Tarjume*

[5] Xabasha (Axum). – *Tarjume*

[6] Sida ay u dhowdahay, Carabtu waxay ahaayeen gumaystayaashii xeebtan ugu soo horreeyay. Xataa dadka Sawaaxiligu waxay sheegaan in awoowayaashood ay asal ahaan ka yimaadeen koofurta Carabiya.
Ilaa waagan la joogo degmada Gozi waxaa deggan Muslimiin lagu magacaabo Arablet, oo sida uu qabo Harris 'abuullankooda la sheegay in halkaa lagaga tegay, ka hor intii aanu xukunka qaban Neguus, boqorkii koowaad ee Shawa [Menelik II]. Xuseen, Wahaabi iyo Cabdulkariim oo sida ay u badantahay ahaa Abbaanduuleyaal ka goosmay ciidankii guulaystay ee Gurey ([Axmad] Gurey) ayaa la sheegaa in ay ka yimaadeen Maka oo ay dhulkan qabsadeen. Sheekadu waxay dagaalyahannada kan ugu horreeyaa ay magaalo madaxdiisa ku sheegtaa magaalada aadka loo degganyahay ee Madiina, taas oo laga arki karo dusha fiiq buuraha dhexdooda ah, in yar ka dib marka la galo togga Rabiic. – *Burton, end notes.*

[7] Taqi al-Diin Maxammad ibn Macruuf al-Shaami (1526-1585). Caalin iyo cilmibaarihii waynaa ee ku takhasusay aqoonaha xiddigiska, fogaancabbirka, xisaasbta, makaanikada iyo muraayadaha aragga ilayska (?). – *Tarjume*

[8] Hatze (Kal Hatze) waxa uu la macne yahay afhayeenka Boqorka. Asal ahaan eraygu waxa uu la xiriiraa Masiixiyadda oo uu ka dhiganyahay afhayeenka samaawiga ah. Boqorradii Xabasha qaarkood waxay sheegan jireen afhayeenka ama wakiilkii boqortooyada samaawiga ah. – *Tarjume*

[9] Emberaadoor Lebna Dengel (Dawit II). – *Tarjume*

[10] Xiriirka xigaalo ee ka dhaxeeya Soomaalida iyo Berberiyiinta Afrikada Galbeed, iyo faracii Kancaan, wiilkii Xaam, waxaa si cilmi ah uga dooday oo uga hor yimi dhowr qoraa oo Muslimiin ah. Fikraddu waxay u muuqataa

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

waa lamadegaan laba bilood loo kala socdo. Meesha ugu horreysa Saylac ayaa la yiraahdaa, meesha ugu dambaysana Muqdisho. Si ay ahaataba se, dadka deggan badankoodu waa dad dariiqada Raafidada[11] raacsan. Cunnadooda badankeedu waa hilib geel iyo kalluun[12]. Carrigan qarmuunkiisu aad ayuu u daranyahay, sidaa oo kalena waa wasakhda, urka kalluunka iyo dhiigga geela jidadkeeda lagu gawraco".

Abbaaraha sannadkii 1500, Turkida ayaa Yaman qabsaday, Janisaariyiintii mooryaanta ahaa ee "ku noolaa dhiigmiiradka ganacsiga"na ganacsatadii lala heshiin karay ee Carabta waxay u cayriyeen xeebta dhankeeda kale. Ganacsigii Hindiya oo isla cadowgaas ka soo cararay ayaa dabadeed soo magan galayAwdal iyo shurakadooda dhexdeeda[13]. Turkidii Caraabiya, in kasta oo ay ka indhaxirnaayeen arrintan, ganacsiga boqortooyooyinka ka hor jeeda u yaacay waa ay ka xumaayeen. Sidaa awgeed ayay Saylac la wareegeen, halkaas oo ay hog tuugo ka dhigeen. Dabadeed wax ay ku magacaabeen xarunta aqalka kastankana[14] ayay ka fureen meesha. Dabadeed, iyaga oo xaruntaas iyo maraakiib dariiqyada cariiriga ah ee Baab al Mandab wareegta adeegsanaya ayay ganacsigii Hindiya ee Awdal ku socday duween aadna u taakuleeyeen, si ay magdhaw ugu noqoto qaxii rabshadooda iyo caddaalad darradoodu ay Caraabiya ka sababeen.

Tallaabadani waxay khatar ku ahayd jiritaanka Awdal iyo Xabasha, labadaba. Marka la eego dawladnimada xooggan ee midkood iyo siyaasadxumada fikradaha gurracan weheshatay ee midda kale, waxay aad ugu badantahay in ay Turkidu labadaba jilbaha dhulka ugu dhufan kareen haddii Hindiya oo ulajeeddadooda ugu weyni ahayd aysan Boortaqiis dhidibbo xoogan mutay ugu tageen.

Bartema[15] oo sanadkii 1503 socdaal ku maray wuxuu kaga hadlay cutubkiisa 15[aad]:
"Saylacda Itoobiya, beero la'aanteeda weyn iyo bahallo aan la aqoon oo meesha lagu arkay"; "magaaladan ganacsi ballaaran ayaa is daba maraya, waana suuqa ugu caansan. Waxaa aad ugu badan dahab, bir iyo tiro aan la xisaabin karin oo addoommo madmadow ah oo qiimo jaban lagu kala iibsado. Kuwaa waxay Muslimiintu dagaal kaga soo qabsadaan Itoobiya, boqrtooyada uu ka taliyo Wadaadka Yohannes, ama loo yaqaan Suubbane Yohannes. Dadka qaarki waxay ku magaacaan boqorka Yacquubiinta ama Xabshida , maadaama ay Kiristaan yihiin. Dabadeed waxaa addoomahaa loo taxaabaa Beershiya, Caraabiya Felix[16], Baabilooniyada Nilus[17] ama

---

in ay qalad ka dhalatay. Berbera, carwada wayn ee carriga Soomaaliyeed, ayaa lagu qalday Berberiyiinta Nuubiya. – *Burton*

[11] Sida ay u badantahay waa Zaydi Yaman ka yimid. Hadda dadka Saylac dhammaan waa Sunniyiin qumman. – *Burton.*

[12] Kalluunku, sida bogaggan laga akhrin doono ba, waagan ma aha cunno la ga helo. – *Burton*

[13] Halkaa ayuu ka soo jeedaa ganacsiga u dhaxeeya Afrika iyo Cutch oo ilaa waagan la joogo kala go' la'aan u socda. Awdal, Carabiya iyo Hindiya, sida Bruce sheego, waxay ahaayeen saddex shirko ku wada ahaa ganacsi ay si wadajir ah waxa ay soo saraan ugu dhoofin jireenYurub, Aasiya iyo Africa oo markaa ahaa dunida la yaqaan oo dhan. – *Burton*

[14] Turkidu si ay u muujiyaan in ay ganacsiga ilaalinayaan ayay xarumahaas ka dhisteen dekado kala duwan. Laakiin waxay durbadiiba u muujiyeen in ulajeeddada laga lahaa ay ahayd uun in la calaamadiyo raaciyada baadda ugu wayn laga qaadayo. Jedda, Zabid iyo Mukha, meelaha saamaynta ugu dhow ku leh Xabasha ee xeebta Carbeed, Suwaakiin oo ah magaalo dekadeed cirifka Xabashiya saaran ilaa jidka ugu dhow ee safarkooda dhinaca Afrika ee Qaahira ku socda waxaa mid walba hoos tegayay Baasha Turki ah, waxaana xero ku lahaa ciidammo Turki ah oo Qusdandiiniya ay ka soo direen Imbaraadoorradii Saalim iyo Sulaymaan. – *Burton, endnotes.*

[15] *Ludovicus Bartema* wuxuu ka mid ahaa dalmareennadii reer Yurub ugu hoorreeyay ee aan Muslimka ahayn ee taga Dhulka Barakaysan ee Makka iyo Madiina xilliga Xajka waxna ka qoray sidii uu u tegay iyo wuxii uu ku soo arkay. Eeg qormada Burton kaga sheekaynayay socdaalkiisi uu ku tegay Xajka. – *Tarjume.*

[16] Arabia Felix oo macnaheeda oo af Giriig ka soo jeedaa yahay Caraabiyada Faraxsan [barwaaqo]waxaa guud ahaan loo yiqiin Caraabiyada Koofureed, gaar ahaanna Yaman iyo nawaaxigeeda. Dhulkani Jasiirad-la-moodda

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

Alcair[18] iyo Maka. Magaaladaan xaqsoor iyo xeerar wanaagsan ayaa looga dhaqmaa. Ganacsato aad u tiro badan ayay magaaladu leedahay, darbiyadeedu aad ayay u duqoobeen, marsaduna waa tayo liidata oo yaqyaqsi leh. Boqorka ama Suldaanka magaaladu waa Muslim, wuxuuna mushaaro siiyaa ciidan badan oo fardooley iyo lug isugu jira. Xoolo badan ayaa dagaalka lagu siiyaa waxayna xirtaan hal maro oo dabacsan. Midabkoodu waa sida dambas mugdi ah oo madow xiga."[19]

Juulay 1516, Saylac oo markaa lagu magacaabay 'suuqa wayn ee dhulalkaas' waxaa qabsaday oo magaalada gubay ciidan Boortaqiis ah oo uu watay Lopes Suarez Alberguiera, Berberana sidaa oo kale ayay mudan lahayd haddii ayan duufaanno kala firdhin lahayn horintii maraakiibta ahayd.

Markii Turkidii lagu khasbay in ay ka huleelaan Carabiyada Koofureed, waxay hoos timid [Saylac] xukunka amiirka Sanca, kaasoo haddana u sii sii dhiibay qoyska ganacsade ree Sanca ah.

Boqortooyadii Yaman markii ay sii baaba'aysay, Saylac waxay hoos timi kuxunka Shariifka Mukha oo in kasta oo aan wax dhaqaale ahi ka soo geli jirin haddana awood u lahaa in uu barasaabka beddelo. Isaga ayaa Xaaji Sharma'arke ka kireeyay, isaguna sannad walba 750 krone ayuu siin jiray Sayid Maxammad Al-Barra ha Mukha, wixii intaa ka badan ee uu ka urursan karana isagaa qaadan jiray. Sanadkii 1848, Saylac qoyskii Al-Barra waxaa ka qaaday barasaabkii Turkiga ee Mukha iyo Xudeyda oo Sharma'arke ka kireeyay. Waxa yar ee ka sii haray Sacaadadiin guud ahaan waa biyamareenno, kelliyo dhaadheer oo hadda lumay[20] kana samaysan dhagaxyo shacaabi ah oo banka dhammanti ilaa ceelasha taxan iyo barkado yar yar oo sida ay u muuqdaan loogu talo galay in biyaha roobka lagu qabto. Mid ka mid ahi aad ayay u farshaxan qurxoontahay. Waxay leedahay sal aasan oo dheer oo dhig qaanso dhawr cagood dhulka ka soo baxsan leh. Dhanka bannaanku waa dhagax aan sinnayn, gudaha

---

Carbeed intiisa kale waa ka barwaaqo iyo waxsoosaar badanyahay, waxaa u dheeraa ganacsiga ilaa Caraabiya, Hindiya iyo Afrika isku xira oo baraare ballaaran gaarsiiyay. Halkaa ayay Farxaddu ka soo jeedaaa. Xilligii Yaman ay xukumaysay Boqoraddii Saba oo waa barawaaqadu baahday ahaa ayaa la sheegaa in magacani baxay – *Tarjume*

[17] Baabilooniya waa magac taariikheed loo yiqiin dhul ay ka mid tahay Ciraaqda maanta. Nilus(Naylas) wuxuu ahaa wadaad Masiixi qoraana ahaa oo qarnigii 4[aad] ee Miilaadiga noolaa. – *Tarjume*

[18] Masar. – *Tarjume*

[19] Bartema qoraalkiisii ku saabsanaa waxsoosaarkeeda sidan soo socota ayuu ahaa:
"carradan waxaa ka baxa sarreen, hilib badanna waa ay leedahay iyo waxyaalo badan oo kale oo qiime leh. Waxay kale oo leedahay saliid aan tan saytuunka ahayn oo waxyaalo kale oo aanan garanayn laga tuujiyo. Waxaa kale oo laga helaa malab fara badan. Waxaa sidaa oo kale iyana ku ah nooc ido ah oo baridoodu ilaa toddoba kiilo tahay, baruurtuna ka sii badantahay. Madaxa iyo luquntu waa madowyihiin, inta kalena waa caddahay. Waxaa kale oo jira ido iyaga oo dhammi wada cad oo sayn baac dherer jeedda oo sidii rucubyo waawayn oo canab ah u raaraca leh. Waxa kale oo ay leeyihiin macalo waawayn oo caalaha ka lusha, sida dibida, oo ilaa meel dhulka u dhow xaaba. Waxaa kale oo jira nooc geeso sida kuwa Siigga oo kale ah leh. Kuwani waa duurjoog, marka la soo qabtana waxa Suldaanka magaaladaa loogu geeya hadiyad sharafeed ahaan. Waxaa kale oo aan halkaa ku arkay nooc gees kaliya wajiga bartankiisa ku leh, sida kan *unicron*ka dherer la'eg, se geesku gadaal u u jeedo [?]. Midabkoodu waa dhiin dhalaalka ifaya. Laakiin kuwa geesaha Siigga oo kale lehi waxay u yara dhowyihiin midab madow ah. Nolosha meeshu waa mid wanaagsan oo raqiis ah. – *Burton, endnotes.*

[20] Dadku waxay leeyihiin sheeko ah in ceel macaan uu ku yaal qayb aan loo jeedin oo jasiiradda ka mid ah. Markii Saacadadiin uu hareereeyay Dawit Hatze, Muslimiintii aad ayay oon ugu baaba'een. – *Burton*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

dhagaxnuuradeed ayaa si fiican loogu salaaxay, saqafkana stalactites[21] dhaadheer ayaa ka soo raaraca. Agteeda waxaa ku yaal qabuuro. Qabriyada intooda badan waxaa dhanka madaxa kaga mudan looxaan dhaadheer oo dhagaxmadow qoran oo dherer u qotontaa ka taagantahay. Waxa ay u badantahay in qalabkan buuraha Tojorra u dhaw laga keenay. Dhan kale oo jasiiradda ka mid ah waxaan ka helay [isla dhagaxii] isaga oo leh qaab maxdin aad u weyn oo barkiis cammuudda jilicsan ku aasmay. Qabuuraha agtooda waxaannu ku aragnay tuur dhagxaan ah oo tiir ka dhex taaganyahay. Halkan ayuu ku yaal qabrigii Sheekh Saacadadiin, geesigii hore, haddana ah waliga loogu jecelyahay Saylac oo ilaa waaga si baahsan loo qaddariyo. Taa waxaa muujinaya haraaga waliimooyin xus ah, lafaha jajaban, qashinka qallalan ee daadsan iyo dhardhaarrada dabku madoobeeyay.

Markii aan ku wareegay jasiiradda cidla'da ah, marka laga reebo koox doomaley Soomaaliyeed ah oo qoryaha dabka lagu shito Cadan u guraya, dabadeedna aan xasuuqay dud gallayrro waaweyn oo kalluun guranaya ah iyo shimbirabadeed yaryar, si aan uga yaabiyo dadka degaanka iyo weheliyeyaashaydaba, ayaan meeshii aan ka soo degnay ku soo laabannay. Halkan hooso ayaa na loo ka dhisay, neefkii ariga ahaa ee cashadeenna loogu talagalayna waa la kariyay oo tuurar yaryar oo bariis ah na loo soo dul saaray, qarshooyin biyo macaan ahna laydha ayaa la sii dhigay si ay noogu qaboobaan. Mar hore ayaan waxaas ma cuno gacaliye L[umsdenoow] ka gudbay, mar haddii cunno karsamaysaa ii muuqato.

Markii aannu quudannay ayaan iyada oo aan loo aabayeelin Quartana[22] iyo walaasheed qaabdaran toonna hurdo duhur laydha macaan e badda dhammaan dhinaca dhulka dhignay. Hurdo culus ayaannu ladnay, sida reer Saylac ba noogu sheegeen in Saacadadiin ay sidaa waligeed ahayd [hurdo wanaagga]. Markii aannu soo toosnay qorraxdu waa sii liicaysay. Hirka oo caariyay darti, rubuc mayl ayaannu doontayadii biyaha u sii dhex waarwaarinnay, annagoo sii dhex jibaaxnay carsaanyo waaweyn oo gano fool xun la soo baxay, dhagaxshacaabi afaysan iyo cawbadeed adayggeeda aad darin mooddo. Ha iga beenaysan marka aan ku iraahdo meelaha caariga ah qorraxdu aad ayay ugu kululayd, xataa cagahayga sarta noqday. Waxaan soo qaadnay saami xoogaa isbuunyo wanaagsan ah iyo dhagaxshacaabi caddaan iyo casaan ah, kuwaa oo haddii la urursado Saylac qiimo ka goyn kara. Markii maalinjooggayagii dhammaaday ayaannu gurigayagii ku soo noqonnay.

Nofeembar 14, ayaannu magaalada ka baxnay, si aan safar Danaakil [Cafar] leedahay ugu lugdarsanno oo isla markaana u soo booqanno qabriga waligii weynaa ee Abu Sarbay. Safarkii oo saf hadaafaya ah oo ka kooban dameerro iyo ilaa konton rati oo sida hargo lo'aad, fool maroodi iyo gabar addoon Xabashiyeed ah ayaa nagu soo baxay. Raggu waxay u ekaayeen duurjoog sidii adaafiir daanyeer la moodo, dumarkuna waxay uun ku wanaagsanyeen inay xoolaha raacaan. Xoolohoodu waxay ahaayeen yaryar kwo tabardarro ka muuqato oo baxaalli nugul. Si kastaba ha ahaatee, dameeraha badawidu aad ayay uga heer sarreeyaan kuwa Saylac, geelooduna marka isbarbardhig loo hadlo waa ka qoodhsanyahay[23].

[21] Macdan dareere dabiiciya ah (badanaa nooca calcium carbonate) oo ka da'da hulalka gebiyada ah ee buuraha ama dhulka hoostiisa ka hulan. Muddo dabadeed ayay adkaataa oo sidii mudacyo saqafka laallaad uga soo taagtaagantaa. – *Tarjume*

[22] Qandhada Malaariyada ee 72 saacadood ba (2 habeen iyo 2 maalmood) mar soo rogaal celisa, ama isla cudurkaa oo afartii biloodba mar dillaaca. – *Tarjume*

[23] Mar mar Saylac oo xoolaha oo dhammi qaali ka yihiin geela Dankaliga waa laga iibsan karaa. In kasta oo uu yaryaryahay, waxa uu qaxar iyo daal uga adkaysi badanyahay noocyada kale. Qiime dhexdhexaad ah wuxuu

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

Daqiiqado yar gudahood ayaa awrtii rarkii lagaga dhigay, aqalladii la taagay, dhammaanna nasasho la isu diyaariyay. Safarka sidaa u ballaaran oo aan ahayn dhacdo caadi ah, iyada oo hore loo yiqiin safarro yaryar oo badar sida oo mar ama laba toddobaadkii yimaada, ayaa dadkii magaaladu xataa ciyaartii ay jeclaayeen ee Gocosta soo dayaceen, si ay uga wardoonaan. 'Guriga Dawladda' ee xagga Iridda Ashurbaara ku yaalla ayaannu istaagnay, si aan Badwida u daawanno, waxaana aannu is weydiinnay (sida ragga Magaaladu ba u nacaan qoorxidhka ama u caayaan kabaha buudka ah) gaashaammada goobaaban e culculus e waaweyn iyo warmaha qaabka daran ee reer baaddiyahani sitaan. Markan waddooyinka ayay soo dhoobteen, halkaa oo aan goobjoog u ahayn cayaartooda ay sida farxadda leh ugu tumayeen Xaajiga iyo madax kale. Sidani waa sida cawaantu u muujiso ku qanacsanaanta Qaddarta u saamaxday in ay kolonyo safar ah halisaha oommanaha oo dhan la soo dhex maraan.

Shiikh Ibraahin Abu Sarbay wuxuu ku hoos aasanyahay qubbi nuurad cad leh oo Iridda Ashurbaara ee Saylac u dhow, qoraal loox lagu xardhay oo albaabka dushiisa ku dheggan wuxuu noo tilmaamayay taariikhda geeriddiisa 1155 H. =1741-2 Hadda dayac ayaa ka muuqda, tiirdadabka sare waa soo dumay, darbiyadu waa duqoobeen. Gembiska qubbiga oo si qaab daran oo aan isu dheellitirnayn loo dhisay, sida Kashmiirna sallaan walba tiirar hayaan, waxay khatar gelinaysaa madaxyada dadka culumada ah inay ku soo dhacdo. Dhismuhu laba qaybood ayuu u qaybsanyahay; masjid iyo mawlac dadka soo booqanaya ku siyaartaan.
Mawlaca shan qabri ayaa ku dhex yaal, labada ugu waaweynna waxaa ku dahaaran maryo suuf ka samaysan oo midabbo birbirqaya leh. Ibraahim wuxuu ka mid ahaa 44 wali oo Xadramiyiin ahaa oo Berbera ka soo degay oo inta Buur Awliyaad shir barakaysan ku qabsaday dabadeed dhul fog iyo mid dhowba ku faafay, si ay diinta u fidiyaan. Harar ayuu abbaarihii 1430[24] u socdaalay, dad badan soo Islaamiyay, meeshaasna xasuus la sharfo uga tegay. Magaciisa waxaa lagu xusuustaa Jaadka oo uu halkaa geeyay darteed[25].

---

noqon karaa ilaa 10 doollar. Soomaalidu waxay geelashooda u qaybshaan laba nooc: waa Geelcad iyo Cayuun. Kan hore midab cad ayuu leeyahay, qaab jireed ahaan ma buuxo, waana tabar yaryahay. Sida Lafdhan Speke ii sheegay wuxuu aad ugu wanaagsanyahay dhulalka oommanaha ah. Cayuunku waa ka madowyahay kana xoog badanyahay, qiimihiisuna wuxuu isku celcelis u dhigmaa ilaa afar meelood oo meel inta Geelcadka la siisto. Dalmareenka Carbeedi wax ka neceb geela Soomaaliyeed. Maalintii waa in afar saacadood la daajiyaa, haddii kale socod dheer ma geli karo. Haddii daaqa loo beddelo ama dal kale si dedeg ah loo geeyo wuu ku le'daa. Dhabarkiisu mar walba raragoys ayuu yeeshaa, si kasta oo looga taxaddarana socod bil ah wuxuu la dhacsaalaa muddadaa saddexdeed. Rakuubsi waligi loo ma adeegsado, kaliya marka xanuun ama shil dhaco mooyee. – *Buron, endnotes.*
Dadka Soomaaliyeed ee geela iyo cilmigiisa yaqaannaa sidaan ku ma raacsana Burton. Akhri buugta ay ka mid yihiin *Geel waa Magool Xoolaad* ee uu qoray Khaalid Cali Guul (Ahun), ama warayso dadka waaya'aragga Soomaaliyeed ah ee geela wax ka yaqaan. Tusaale ahaan, Soomaalidu geela gaadiid ahaan u ma fuusho xaalado gaar ah mooyaane. Sababtu ma aha tabar yari geela loogu turayo ee qofka Soomaaliyeed ee geela jira ama dhaqdaa u ma quudho ama waaba ka faanaa in uu rakuubsado, maxaa yeelay ma ba daalo xanuunkiisuna aad ayuu u yaryahay. Carruurta, waayeelka tabar darreeyay iyo qofka xanuun ama cillad kale la socon waaya uun ayaa la fuuliyaa. – *Tarjume*
[24] Isla sanadkaa (1429-30) ayuu Sheekh al-Shaadali oo ku aasan qubbiga Mukha hoostiisa uu Carabiya bunka soo geliyay. – *Burton*
[25] Sadarradan soo socda waxaa laga soo dhex saaray *the Pharmaceutical Journal*, vol. xii, No. v, Nov.1, 1852. Qoraallo ku saabsan maandooriyeyaasha Cadan, Carabiya, uu ku arkay James Vaughan, Esq., M.R.C.E., Assist. Surg., B.A., Civil and Port. Surg., Aden, Arabia.
" Kât, waa magaca maandooriyaha dhulka gudaha ah Cadan looga keeno, aadna ay u adeegsadaan gaar ahaan Carabtu sidii wax nafta kiciya oo raynrayn laga helo. Guud ahaan waxaa isaga oo awr loogu soo raro rarmooyin yaryar oo ka kooban xirmooyin yaryar oo afartan laamood oo dhuudhuuban oo caleentoodii wataa ku jiraan. Si

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

Markii aan magaalada ka daalay ayaan Xaajiga ku qalqaaliyey in uu wehel ceelasha ii raaca igu daro. Waabeerigii ayaan afar nin oo Carab buntukhyo ku hubaysan ah kaxaystay, oo inta abbaar xagga waqooyiga xigta wajiga saarnay sii dhex waarwaarrinay oo dul soconnay ban dhagaxciid leh oo hir walba oo wayni uu daad ku soo rogo. Jidka waxaan ku soo marnay safaf dameerro iyo awr sibraarro biyood magaalada ka soo dhaanshay. Waardiye ayaa laga hayay sidayada oo kale, haween xoogag badan oo hoggaaminayayna xifaalayn fara badan oo ay u bogsanaayeen ayay naga sameeynayeen, iyagoo weliba ku dheeraysanaya. Qiyaastii afar mayl markii aannu soconeynay ayaa waxaannu nimid halka lagu magacaabo Tokhoshi, bacaadsaar daadmareen ah oo ku dhowaad hal mayl ballac isu jirta[26], dahaar fudud oo dhooqo qallallan ahina dusha kaga rogantahay. Bartamaha waxaa kaga yiil saf ceelal saddex ilaa afar cagood dherer hoos u qodan salkana biyo calas ahi fadhiyaan. Hareerahooda waxaa ku wareegsan dhowr xayndaab oo afar tiir oo qoton u mudan ah oo kuwo gudub ahna isu hayaan. Dushooda waxaa ku fidsanaa hargaha ariga oo laga dhaqdo dhammaan carriga Soomaaliyeed. Ceelka agagaarkiisa waxaa tubnaa hormooyin geelal ah oo Ciisihii watay ay aad noogu qayliyeen, iyagoo warmahoodii cuscuslaa ee dhaadheeraa banka nagu ceyrsaday. Si qoladaa ay isaga difaacaan, dadka degaanku waxay ka dhisteen nooc qalcad wareegsan ah oo sallaan lagu fuulo. Agteeda [qalcadda] waxaa ku yaal dhir isugu jirta Dhuur waaweyn iyo Xinniduurka dhulka Sooaamalyeed ee ubaxa carfoon bixiya, laakiin cillaan ahaan aan qiimo lahayn. Xirmo geedqodxeed culus ah ayaa ku xeeran goobtan oo ah tan kaliya ee Saylac agteeda beeraha laga fasho. Sidii uu Ibn Saciidba waayo hore sheegay "dadku beero ma leh, mirana waxba kama yaqaannaan". Si ay ahaataba, sida dhirta ka baxday ay u kala duwantahay oo isu haysato ayaa waxay caddayn u tahay in waxa kaliya ee loo baahanyahay ay tahay uun in shaqo culus laga qabto. Waxaa ii muuqday geedsaliideed, ha se ahaatee cidina ma taqaan magaciisa iyo dabeecadihiisaba[27].Waxaa kale oo aan arkay Rayxaan ama Baasil iyo Kadi oo ah nooc dacarta ka mid oo ay ubaxeeda udugga badan Carabta reer Yamaneed jecelyihiin in ay duubka surtaan**.** Wax khudaar ahi waa qajaar, ukumi iyo karkadeega la cuni karo ee aan karinta u baahnanyn, wax miro ahina waa uun nooc qare (xabxab) yaryar ah.

Ka dib markii aan beerta dhex mushaaxeedii ku raaxaysannay, ceelkana ka mayrannay, ayaan aniga oo buntukh gacanta iigu jiro u dhaqaaqay xagga dhanka kaynta ah ee ilaa xagga badda u fidsan. Bakayle iyo nooc digiirankurus waawayn ah ayaa ku badan meesha. Sagaaro Golcasta yaree qurxoon e wax yar ka wayn bakaylaha Ingiriiska ayaa iyaduna dhirta ka dul boodboodeysay, iyada oo lugaheeda yaryar aan sahal loo arag xilliga guga. Waan ka baqay in aan xabbad culus ku rido meesha, maxaa yeelay Badawi aqalladood, xoolo iyo eeyo ku badnaa darteed. Xoolaha ruuxoodu marka ay dad arkaan aad bay uga didaan, xabadda yarina ma gaadho sagaaro. Waxaan se ku aarsaday in aan digiirantii xasuuq ba'an u geysto oo si isla

---

feejignaan leh ayaa loo soo duubaa, si intii la awoodo cimmilada saamaynteeda looga jiro. Caleemaha ayaa ah qaybta la cuno, marka la calaliyana waxaa la sheegaa in ay keenaan raynrayn wayn oo naftu dareento iyo xaalad firfircooni loo bogo leh. Wax uun qiimayn ah ayaa laga samayn karaa jacaylka ay Carabtu u qabaan maandooriyahan tiradiisa Cadan oo kaliya laga cunaa ay u dhiganto ilaa 280 rati rarkood sanadkii. Qiimaha suuqu waa rubuc rubiyad marduufkiiba, shatiga goonida ah ee lagu iibiyana waxaa dawladda looga goostaa 1500 oo rubiyadood sannadkii'. – *Burton, endnotes.*

26 Waxay u badantahay in uu yahay "Wabiga Saylac" ee ay sheegeen Ibn Saciid iyo kuwo kale. Waa uun daadxoor ciidda dusheeda ah, sida kuwa la midka ah ee dhulka gubanta hoose ah lagu arko. – *Burton*

27 Dhulka oogada ah waxaan ku arkay noocyo badan oo iskood dixaha uga baxa. Badawiyiintu waxay ku magacaabeen Boocmadow, se waxa ay tarto waa iska moogaayeen. – *Burton*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

mid ah ay shabaaxtanka iyo dherigaba noogu anfacday. Waxaa weheliyay xayn tukeyaal duqay ah oo aan soo riday, kuwaa oo xammeetidooda askartii Carabta ahaa ay goojo indhood ka dhigteen.[28] Shishadeenna waxaa dhacda Waraabaley ama buurta dhurwaayada.[29] Ma aannaan tegin annagu, maxaa yeealay dadkii degganaa oo dhan waxaa ka soo barakiciyay reerguuraa hayaan ah.

Soo noqodkeennii beerta ayaan ka quraacannay, markii roob yimina dibedda ayaannu u yaacnay, si aan ugu raaxaysanno farxadda Oryantaalka ee roobka lagu qubaysto. Cali Iskandar, Carab oday calooshushaqayste ah ayaa maaweelo aan kala go' lahayn naga dherjiyay. Xoogaa opium [maan dooriye] ah ayaa qofka yara waalay, markaa ayaysan shactiradiisa maadda lehi kala joogsanayn. Dabadeed buntukhyadeennii ayaan la soo baxnay oo tartan baydarinnimo u dareernay, iyaga oo dad kalena na soo weheliyeen. Carabtii laf ayay meel 200 oo tallaabo noo jirta qotomiyeen. Waa meel aad ugu dheer dad badanaa shiishkoodu 50 yaardi ku egyahay. Taa waxaa u dheeraa, dabaysha dhacaysay oo qaraxa baaruudda wajigooda si xooggan ugu soo bitinaysay. Qaarkood laba ilaa saddex darsan ayay riteen, iyagoo aad uga foogaa yoolka oo hadba lagu qoslayay. Nin ayaa dabadeed laftii toogtay. Dabadeed in mar qura sharrabaaddii joojiyay, sida nin arrimahan waaya'arag ku ahi yeelo, ayuu kooxdii oo dhan gacan qaaday.

Mar dambe ayuu na tusay in guushiisu ay markan kama' uun ahayd; se wuxuu ahaa shiishyahan duqoobay oo aan libiqsan oo diric ku ah, sida Carabta Badwiyiinta ahi badanaa yihiin, xirfaddiisa iyo raacdo u adkaysigiisa. Anigu, maadaama aanan qori haysan daawade ayuun baan ka ahaa. Rifoolfarradu [bastoolad khasnaddeedu wareegato marka la ridayo] xiise aad u xooggan ayay kiciyeen, in kasta oo dadka qofna lagu kari waayay in uu taabto. Middooda ugu weyn oo baad loo yeelay waxay u ekaatay kaarabbiin aad u wacan, marna waxaa ba loo baxshay Abu Sita [lixle] iyo Shaydaanka. Bastooladjeebeedku waxa ay la baxday Malcuunad, fogaanta ay riddada rasaasta gaarsiisaana nin walba waa ka yaabisay. Carabtu waxay siteen shucaysyo duqoobay oo badankooda dhuuntu duugow la lisantahy, ilaa ay sidii xaashi khafiiftay. Badanaa waxay ridaan iyagoo suxulkooda midigeedi dhegta la simanyahay, gacanta bidixi qoriga dhuunta hayso, meesha xaggayaga gadaal uun la qabto. Xasan Turki [ama Tuke, sida ay u badantahay] wuxuu watay mid ka mid ah qoryihii Shishkhaanaha wanaagsan ahaa ee waagii hore Siiriya iyo Sanca lagu samayn jiray. Waxuu si qumman u qaadan karay kanooni laba wiqiyadood culays le'eg, laakiin si qaab daran ayaa

[28] Laynta 'Tukaha' Soomaalidu waxay diini ahaan la meel dhigaan tan maska. Waxay leeyihiin sheeko ah in tukuhu asal ahaan caddaa oo uu dambigiisa la madoobaaday. Markii Nabiga [nnk] iyo Abu Bakar [Arn] ay godka ku dhuunteen, qoollaydu cadowgoodii cayrsanayay way ka qarisay; tukuhu na si lid ku ah ayuu inta dul fariistay oo ku dhawaaqay 'ghar! ghar!' (godka! godka!) yiri. Halkaa ayuu [Nabi] Maxamad [nnk] ku habaaray tacsi joogto ah iyo uu waligii ku celceliyo erayadaa badhifurka ah. Dhawr nooc oo tuke ah ayaa ka jira Afrika dhinaceedaan. Nooca qublaha ballaaran ee Kuraha Harar kaliya ma ahee waxaa kale oo aan arkay nooca Yurub ku badan ee baalasha shafka oo fiidda ka cadi ay nusgoobo ku xardhaan ilaa caloosha. Kan yar e 'tuke boqor' loo yaqaan ee Hindiya isagu na waa ku badanyahay. Indhihiisa casaanka ifaya ah iyo baallihiisa basaliga ah ayaa muujiya marka uu geela dhaadheer ku dul degoo ama geedaha ruxanaya iska dhakooliyo. – *Burton*

[29] Xayawaankani dhulka Soomaaliyeed oo dhan waa uu ka buuxaa, habeenkii oo dhan xerada ayuu agaheeda qoodeeyaa, socotada dhibaa, wax walba oo uu heli karo waa cunaa, mararka qaar carruurta iyo geela ayuu dilaa, markii gaajo xumi ku dheggantahayna dadkaba waa hunguriyeeyaa. Soomaalidu waxay sheegtaa in Waraabuhu labafarjile yahay. Sidaa ayaa dadyawgii horena u aamminsanaayeen in uu waraabuhu labada jinsiba wada leeyahay, waa qalad laga fahmay muuqaalka dalool yaroo gaar ah oo xagga dambe uu ku leeyahay laba qanjir oo soo daaya dhacaan layiig ah. –*Burton*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

baadkiisa afargeeska ah ee farmaajada Dhajka u eg loogu rakibay, mar walbana meel la cuskiyo ayuu u baahdaa.

Ku soo noqodkeennii xagga guriga, koox gabdho Ciise ah oo midabkayga ku maadeysatay, in aan dhab ahaan Muslim ahayna shaki geliyay ayaannu la kulannay. Carabtii waxay oodda ka rogeen in aan Sheekha Sheekhyada ahay, kooxdii gabdhaha ahaa toodii ugu qurxooneydna ugu macneeyeen guur dalbasho degdeg ah. Ka ma muuqan wajigeeda wax kale khajilid mooyee, waxayna carabaabtay in yaradkeedu yahay kuul Awdali[30] ah, dhawr maro, dhawr xantoobo oo kuulo ah iyo xoogaa xoolo ah oo aabbaheed loo geeyo. Waxay u ballanqaadday, si warmoognimo leh, in ay maalinta xigta soo noqonayso si ay alaabadaa isha u mariso. Warka magaaladu waxba iska ma hortaagin ee wajigabaxa labadayda weheliye ka muuqday ayaa in aannu mar kale kulanno hor joogsaday. Saylac ayaannu soo gaarnay, ka dib markii aannu qorraxda ku soo lugaynay, Carabtii i galbinaysayna qoryahoodii ayay cabbaysteen oo inta wadiiqo aan maro ii banneeyeen dabrid salaan ah ii rideen. Dabadeed qaxwe iyo macmacaan ayay u holladeen.

Nofeembar 24, waxaan helay fursad aan ku arko sida Sooaamlida magaaladu fulayo u yihiin. Kuwaa oo sidii horeba loo sheegay Carabta negi la mid ah, waa nooca dadkooda ugu liita. Saddex badawiyiin Ciise ah ayaa iridda koofureed ka soo muuqday, sac ayay gawraceen, madaxii ayay xabaaleen, dabadeed ergo ayay soo dirsadeen si loogu ogolaado in ay booqdaan mid iyaga ka mid ah oo Xaajigu u soo xiray dil uu u gaystay wiilkiisii Mascuud ahaa. Hal mar ah ayaa meeshii oo dhan jahawareer ku dhacay. Irdihii oo dhan ayaa la xiray, darbiyadana niman Carab ah oo buntukhyo ku hubaysan ayaa la dhigay. Saddexdii nin ee ila socotay waa is hubeeyeen, anigana waxaa la iigu yeeray in aan shaqaaqada ka qayb galo. Qaar waxay sheegeen in badwiyiintu magaalada falayaan[31], kuwo kale waxay sheegeen in raggu hordhac u ahaa col u soo duulay in uu magaalada burbursho, qabsado, waxna laayo. Waxay ku dambaysay in badwiyiintu ka soo hor mareen saaxiibbadood oo soo galbinayay addoon Xabashi ah, todoba neef oo geel ah, todoba neef oo lo' ah, dameer cad iyo baqal yar oo madow oo ay magdhaw u wadeen. Maxbuuskii walaalki ayaa xabsiga ku booqday oo ku deeqay in uu la wadaago qolkii uu ku xirnaa. Shirkooda waxaa lagu sheegi karaa kan ugu caloolxumo badan. Qayb ahaan waa dhanka fikirmaskaxeedka ka aakibka ah meeshan, dhinac kale na waa wax u gaar ah ummad xiriirka xigtonimo ee ay dhab ahaan u qirsantahay uu yahay kan ragga uun ka dhaxeeya. Xaajigu, hadal dheer ka dib, wuxuu jileec ku muujiyay in uu dambiilihii nolol ku tago. Arrintan iyo siyaasadnabadeedka guud ahaaneedba waa sida kaliya ee hubaasha dhiig sii daata iyo dil fool xun suuro gelisa. Dhawr bilood ka hor uun bay ahayd markii badawi Ciise ahi iridda bannaankeeda u duufsaday wiil yar oo ilaa shan iyo toban jir ah dabadeedna u gawracay in uu ka baashado[32] awgeed. Xigadii wiilka waxaa la

[30] Raggu waxay qurux ahaan luqunta ugu xidhaan suun goobo casaan ifaya ah oo xagga hore laga lulay laba dhagax oo afar gees cambar ama dhagaxmalab qumman ama mid lagu matalay ah. Si ay ahaataba, "Makaawi"ga waa dhif in lagu arko badawida dhexdooda. Awdaliga ama kuusha haweenku waa mid ka qurux badan oo cambar, kuulo quraarado ah oo badanaa midabbaysan iyo dhagax shacaabi ka samaysan. Haweenay walba oo awooddaa waxay leedahay mid mardaaddisyadaa ka mid ah. Lab iyo dheddigba waxay qoorta ku qaataan ama xusulka midig uga lusha xirsi halista iyo xanuunka laga xirto oo sanduuq yaroo maar ah ku jira ama sida badan lagu tolo jeeb yar oo magad cas ah. Badawidu waxay ka helaan in ay caday ku xiraan suunka qoorta ugu xiran. – *Burton*

[31] Erayga Soomaaliga ah ee 'Fal' dhab ahaan macnayaashiisu waa 'wax falid' ama ' sixir wax ku doorin', kan dambe ayaa laga wadaa. – *Burton*

[32] Baal goray oo tuurka madaxa laga taago xarrago iyo faan geesinnimo ahaan. – *Tarjume*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

oggolaysiiyay in ay mag qaataan, dadxunkiina isaga oo aan xagatini gaarin ayaa la sii daayay. Cafis doqonnimo uun iska dheh!

Ha u malayn gacaliye Lumsdenow in aan si ulakac ah ugu seetoobay danikubaddayda hal bil oo Saylac joogiddeeda ah. Laakiin, sidee kuugu qeexaa majaxaabada ay kuu gaystaan shaqo nacayb Afrikaan, gacanbidixayn iyo shaki aan dhammaan? Afar bilood ka hor, intii aanan Cadan ka soo tegin, ayaan go'aansaday ka sii taxaddaridda in aan Xaajiga la kulmo oo ka codsado in uu Abbaan[33] noo dooro, awr iyo dameerana keeno.

Laba bilood ambabxa ka hor ayaan u qaddimay lacagtii looga baahnaa waddan waxba aysan ka qabsoomin iyadoo lacagta la wada bixiyo ama carbuun la sii dhiibo mooyee. Abbaanka waa in la jiscimaa meel walba, dadka iyo duunyada Tojorra dhooban, meel maalin shiraacasho uun u jirta Saylac. Markii aan imid waxba diyaar ma ahayn. Aniga ayaa xataa mar barasaabka ka baryay in uu hawshayda u istaago oo isu muujiyo, si xushmad lehna wuu iigu ballanqaaday in isla saacaddaaba uu farriin dirayo. Hase ahaatee, toban beri oo kale ayuu dib uga dhacay in uu sidaa yeelo. Dabadeed, dabayl bari ayaa ku dhufatay, taasoo marmarsiiyo sii siisay in ciidankaygii ay laba toddobaad oo kale sidaa ku lumiyaan. Socoto waa jin caraysane, waa isa soo mutuxay oo daahid ka cabasho xanaaq furka tuuray, si aan degdeg iyo ulajeeddo daneed u muujiyo. Waxa kaliya oo aan dheefay hadal badni iyo ilaaq la daldalo. Xaajiga iyo wiilkiisu ba waxay igu sabeen in sidii ilme la koolkoolinayo oo kale cunnada iyo caanahaba la ii labajibbaaro. Waxay iiga digeen in cudurka furuqu Harar ku habsaday, jidka aan budhcad la la mari karin, amiirka [Harar]na uu masiibo la hubo yahay. Naftayda waxaan ku maslaxay markii ay ii soo baxday in labaduba buunbuuniyeyaal Oryantaal ah uun yihiin, dabadeedna waxaan ku sii waday cabasho xanaaq leh oo joogto ah. Odaygu sirtayda waa saari waayay. Waxaa si xan ah looga hayaa in uu yiri " haddii Ingiriisku rabo in uu Harar qabsado, 500 oo askari ha ii soo diraan, haddii kale wixii xog arrinka ku saabsan oo dhan waa bixinayaa". Markii uu ku qancay in safarku iga go'anyahay ayuu dib isugu noqday, si uu u baxnaaniyo faa'iidada ka dhalan karta dhacdadaa, sida baalasha soo socda ka muuqatana ku ma uu hungoobin xisaabtankiisii.

---

[33] Abbaanku waa bixiyaha [qof meel colaadeed kugu hagoogta oo ku bixiya ama ku marsiiya] carriga Soomaalida. Waa Mogaasaha Gaallada, Akha Al-Xijaas, Ghaafirka Jasiiradlamoodda Siinay iyo Rabiicada Caraabiyada Bari. Si ay ahaato se, waa in la ogaadaa in erayga widayga iyo bixiyahaba loo la jeedo. Macnaha dambe waa eray edboon oo qofka Soomaaliga ah loogu yeero, sida marka uu uu xaaskiisa ugu yeero "Yaa Abbaanah, Bixisooy."
Abbaanku waxa uu u shaqeeyaa sida dillaal, dal mariye, wakiil iyo tarjumaan intaba, nidaamkanna waxaa loo qaadan karaa noocii ugu horreeyay canshuuridda kala gudbinta ganacsi. Waxa la iibsho oo dhan waxa uu ku leeyahay boqolkiiba in cayiman, hooygiisa iyo cunnadiisa waxaa qaba qofka uu u shaqaynayo, si aan joogto ahaynna xigtadiisa ayuu hadiyado ugu qaadaa. Waxaa falcelis looga rabaa in uu turxaamaha oo dhan simo oo uu xataa magantiisa la safto goobaha dagaal ee tolki ka dhanka ah.
Haddii ay dhacdo in Abbaan la dilo, tolki wuxa uu ku qasbanyahay in uu xilka qabto oo uu qofkii abbaantay u sacabbagoglo. Xafiiska Al-Ta'abaanah oo ah mid 'magac', wax xagga Bari u dhigma sharfiddeenna iyo maal, waxaa mar walba ka dhasha muranno si xaddhaaf ah u kululaada.
Sida sharciyada carrigu qabaan, Abbaanku waxa uu xukumaa nolosha iyo hantida abbaantihiisa. Socdaalaha guushiisu waxa ay guud ahaan ku tiirsantahay [abbaanka] sida uu ka yeelo. Haddii darajadiisu hoosayso, abbaanku wax ma bixin karo ma na gudbin karo. Haddii uu fulay yahay, hore u socod ma holo, haddii uu qaswade yahayna safarka ayuuba joojiyaa, isaga oo tolkii adeegsanaya, ciddii ganaaxi lahaydna waa uu leexsadaa. – *Tarjume*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

Dhammaadkii Nofeembar, awr afar ah ayaa la diyaarshay, abbaan ayaa la qalqaalshay, laba haween oo cunno kariyeyaal ah iyo adeege afaraadna waa shaqaalaysannay. Dibuhabayn ayaa alaabooyinkaygii saadka lagu sameeyay, dharkii iyo tobaakadiiba dermada ayaa lagu tolay, si awrta dhinacyadooda looga kala rido[34], saandal socodka loogu talagalay ayaa la ii jaray, warqadna waa la qoray. Farriimo dardaaran dheer oo aad uga muhiimsan in qalin iyo warqad lagu dhigo ayaa nala sii faray, shir ayaa la qabtay, hawluhuna ifafaale ambabax ayay yeesheen. Xaajigu wuxuu si xooggan noogu fartiimay mid ka mid ah qoysaska ugu magaca dheer carriga uu dego qabiilka Gadaabursi oo noo sii gudbin doona seeddigood Aadan, garaadka ama amiirka beesha Geri. Isaguna wuxuu markiisa nagu simi doonaa reer xididki, Amiirka Harar. Silsiladdaa isudhiibka ahi waxay ku bilaabatay iyadoo nala ku wareejiyay Raage, beeldaajaha hoose ee Mamaasan Ciise. Kaalmada wacan ee Xaajiga iyo macmacaankii aannu wadannay iyagoo la adeegsanyo ayaa waxaa lagu qanciyay in uu toban toob[35] qaato, waa qiime iska dhexdhexaad ah e, oo uu na weheliyo ilaa seeraha jilibkiisa aan dhaafaynno. Waa qiyaas ahaan 50 mayl, in uu Gadaabursi nagu simo oo is kaaya baro, in uu saddex rag shaqaale ah na siiyo iyo in uu wehel ilaalo ilaa labaatameeyo ah oo meelaha halisuhu ka jiraan na mariya nagu daro. Wuxuu noogu bilaabay in uu si isqaadqaad leh noola baarramo, isaga oo shaaca ka qaaday in khatarta intaa la'eg aanu 'magac' mooyee wax kale ugu babac dhigeen, xoolihiisiina uu ka soo tegay xilli xun, iyo in qaraabadiisa oo dhammi ay wax qaddarin ahaan loo cayimay helaan. Ha se ahaatee, maadaama aan dhawr beri qura oo uu reerkiisa ka maqnaanayo ugu yaraan saddex bawndhi ku siinnay, waa ka diidnay gacanfurnaanta noocaa oo kale ah, waxaana aan rumaysnahay in wehelladaydu ku yiraahdeen 'marka dambe.' Mar walba oo hawlahan [gorgortanku] ay socdaanna qolka ayaan ka baxayay, maadaama marka hal shay la bixiyaba ugu yaraan shan kale wacad lagu dhigto. Raage wuxuu si aad ah noogu digay in aan khatar iyo musiibooyin u diyaagarawnno, taa oo u muuqatay mid ay wada qabeen reer Saylac oo reer magaalaheeda fulayada ahi isaga keen daayeen kuwa naftooda nacay uun.

Qabow ayaa imminka reer guuraagii ka soo saaray oogaga oo xagga xeebta diirran iyo gubanta u soo dejiyay[36]; sidaa awgeed, waa in aannu dhul dad badani degganyahay sii dhex marnaa, sida Yawmul Qiyaame markiiba murti ku haleelayna 'oommane kuma dilo e dad baa ku dila'. Waxaa intaa sii dheer iyada oo sannadkan Nuux Ismaaciil, jilib ka tirsan beesha Habar Awal, ay ku 'baxeen' kana guulaysteen Ciise oo guud ahaan ah niman iyaga dhaama. Carradaa ayay lugta mariyaan iyagoo soo saara Qoon ama Kumaandowsyo ciidan tirada

[34]Soomaalidu waxay heeryo awreed u adeegsadaan dermooyinka aqalkooda. Rarada oo awrta si debecsan u dul saaran ayaa sababta in waqti badan oo qaali ah lagu lummiyo dheellitir hore iyo gadaalba ah. Marka cimmiladu qoyantahayna raradu waxay noqotaa rarka nuskii. Kuwa xoogaa ilbaxda ahi waxay ka sameeyaan kiish 'jawaan' caws lagu cufeeyay ah [Abjad] oo kabaallo la saaray si wanaagsanna looga hagaajiyay in uu neefka raragooyo. – *Burton*

[35] Waxa uu qaatay afar maro oo jacfaan Cutch laga keenay ah iyo lix kale oo maryaha Marayakaanka qallafsan ah. Maryahaasi Saylac waxay ka joogaan labalaab inta ay Cadan ka yihiin oo ah ilaa 13 rupee ama 26 shilin. Miyiga marka la joogo qiimuhu waa afarlaab. Intii uusan naga tegin Abbaanku wuxuu qaatay ugu yaraan labalaab qiimihii markii hore lagu la heshiiyay. Marka laga yimaado hadiyaha yaryar ee maryaha, timirta, tubaakada iyo bariidka saaxiibbadi la siiyay ah, wuxuu kale oo qaatay lix baac oo Sacuuda Walaayaati ama marada Ingiriiska ee midabka buluugga ah oo gambooyinka haweenka laga dhigto iyo labo Sacuuda Kashi ah, nooc marada laga keeno Cutch u eg, Shawkad ama go' barki uu gabadhiisa u rabay, neef ido ah oo uu isagu qaatay iyo xirmo wayn oo tubaako wehelisa ah. – *Burton*

[36] Marka daaqu idlaado oo Maansuunku yimaado ayay badawidu kurahoodii qaboobaa ku laabtaan; sidii Iliyat-ka Beershiya ayay Kishlakh iyo Yaylakh [xilliyo] joogto u ah leeyihiin. – *Burton*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

labaatan ila laba boqol gaara isu la socda oo ku hubaysan warmo, toorrayo iyo gaashaammo. Waxaa kale oo ay qaataan sibraarro biyaysan iyo saddex geeddisocod lagu maro, ku na filan muddo dhulka hoose ee deexda ah lagu gebagebeeyo**.** Ragga kuwooda dirirtu dhab ka tahay aad uga ma hayso in ay wax dhacaan marka ay ula gudboonaato qurgooyada ay magacooda ku bilayaan [baashadaan]. Nin walba kooraha ayuu baal goray oo ka dhigan calaamad daacadnimo ka lulaa[37], marka hootadiisu wax ka dhiijisana tuurkiisa taaloogan ayuu ka taagayaa, taaa oo ay weheliso raynrayn la mid ah midda aan darreenno kolka aannu billadsharaf jaakadda suranno. Ma ahan sinnaba in cadawga dagaal gobeed lagu dilo e dhagar tii Spartan[38] u dhiganta ayaa laga door bidaa in si qumman loo dagaallamo. Fikradda ay sharaf ka haystaan waxaad ka dheegataa uun iyada oo sidii Suuluuga libiqsi la'aan haweenka la dilo, cabsi laga qabo ilmaha aan wali dhalan in uu wiil noqdo darteed. Halyaygu wuxuu la soo cid galaa billad muujinaysa halyeynimadiisa[39]. Markaa ayay haweenaydiisii inta aqalkeedii ka soo booddo alalaas farxadeed oo dhagajabis ah la dhawaaqdaa. Waa hordhac ay kor ugu dhigayso geesinnimada ninkeeda si colaadin lehna ugu dullaynayso kuwa kale ee waxmatarayaasha ah**.** Haweenkan aan loo bogin si xun oo colaadi ku dheehantahay ayay raggooda ugu aabyoodaan, dabadeedna ragga waxaa maasheeya camashood isugu jira hinnaase, nacayb iyo qabiidnimo aan loo meel dayin.

Intii yarayd ee aan Saylac joogay lix ilaa toddoba dil ayaa ka dhacay agagaarka gidaarrada magaalada. Abbaanku wuxuu soo weriyay in saacado yar ambabaxeennii ka hor laba nin oo Ciise ah ay Habar Awal gawraceen. Ciisaha iyo Danaakilada [Cafar] aano dhiig oo dil joogto ah sababta ayaa u dhaxaysa. Laakiin, sida ay dadku leeyihiin, muddo aan fogayn lix nin oo labadaa beelood kala ah ayaa wada socday, dabadeedna si lamafilaan ah ayuu kii ugu dambeeyay kii ka horreeyay dhabarka dambe gantaal waran daran ah kala haleelay. Ninkii dhaawacnaa wuxuu miyir ku haleelay in uu toorray iska soo gooyo oo uu ninkii isaga ka horreeyay la gaaro, sidaana uu wehel la dhintay. Mid ka mid ah dhacdooyinkan oo kale ayaa waddanka oo dhan khalkhal gelisa. *Aanada* oo nacaybkeedu qoto dheeryahay darteed ayaa dhiig badani ku qubtaa, tabtii Jarmalkii hore ay ka ahaan jirtay ama Koorsikada[40] maanta. Abbaankayagu wuu ka badbadinayay lamahuraannimada socdaalka baas ee habeen oo dhan buuraha la jibaaxayo maalinkana keeblayuururka [ama dhacsaalka] la yahay. Wakhtiyada ugu halista badani waa oogta waaberi iyo cilcillowga fiid. Colku xilliga qorraxdu kulushahayna

[37] Masaaridii hore baalka gorayadu wuxuu uga dhignaa calaamadda runta. Somaalidu waxay ku magacawdaa 'Baal', Carabtuna 'Riish.' Halkan waxaa loo wada adeegsadaa calaamadda guusha. Guud ahaan baalka cad oo kaliya ayaa timaha la surtaa. Ciisuhu kan madow in ay adeegsadaan ka ma tagaan kolka mid kale ayan heli karin. Qabiilooyinka oo dhammi guudka ayay surtaan, laakiin mid walbaa xeer u gooni ah ayuu leeyahay. Qaarkood xarrago joogto ah ayay ka dhigtaan, kuwo kale se dhowrka beri ee hore ka dib waa iska xooraan. Culummada wax baratay dhaqankan waa iska fogeeyaan, iyaga oo ku haraama in uu ka soo jeedo diin la'aan iyo aafaan. Caamadu iyagu waxay u haystaan sharaf tan ugu sarraysa. – *Burton*

[38] Dadkii Sparta ee Giriiggii hore. – *Tarjume*

[39] Tani waa caado fac wayn oo Aasiya iyo Afrikaba lagaga dhaqmo. Macaabiddii Masartii hore waxaa lagu arkay tuurar billado dad laga soo gooyay ah oo boqorrada hortooda la tuunshay, tabtii indho ama madaxyo dad loogu hadiyayn jiray Beershiya. Sidaa oo kale ayaa Saam 1. Xviii.25 [suurad Baybalka Masiixiga ka mid ah] ay ugu qorantahay in Daa'uud u keenay wixii uu ka soo helay 200 oo Philisintiiniyiin ah [dad cirib go'ay oo ka duwan Falastiiniyiinta hadda la yaqaan] oo uu boqorka ugu bandhigay, si uu boqorka gabadhiisa u guursado. Wax walba oo arrinka laga qoray Xabasha (Bruce [James Bruce], buugga 7[aad], cutubka 8[aad]) ama dagaalkii Afgaanistaan, waxay caddaynayaan in caadada maydgaraaca ee Kiristaanka iyo Islaamka labaduba ka soo hor jeedaan weli loo adeegsado cadawga la necebyahay iyo gaalada. – *Burton*

[40] Corsica (Koorsika) waa jasiirad ku taal Badda Miditerreanka. Waxay ku aaddantahay waqooyiga Talyaaniga, koofur-bari Fransiiska. – *Tarjume*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved

fardahooda ayay nasiyaan, xilliga dhedodhacana naftooday nasiyaan. Mar walba oo oommanaha oraahdu tiraahdo 'rag oo dhammi waa isu cadow' aad aadane meel dheer ka aragto, gacanta midig ayaad si xooggan kor iyo hoos ugu haadinaysaa, adigoo ku dhawaaqaya 'war jooga! war jooga!' Haddii ay joogsadaan, ergay meel laga wada hadli karo u jirsada ayaad u diraysaa. Haddii ay joogsan waayaanna dabka ayaad saaraysaa, adiga oo hubinaya in aadan la waayin riddada. Marka aad laba kooraha kala tuurto, waa hubaal in ay oodda jabsanayaan[41].

Abbaankii ayaan ku amray in uu is diyaariyo 26[ka] Nofeembar, maalin Axad ah. Waa mar sabir iga sii dhammaanayo oo in aan dhulka oo dhan in aan socod ku sii maro ay iga go'antahay, intii aan maalin kale ku dayici lahaa dad sugiddi. Goor xaaladdu quus joogto ayay si lamafilaan ah u soo muuqatay dooni Tojorra toos uga timi. Sida laga fisho sheekooyinka *Habeennadii Carbeed*[42] ayaa dabadeed afar baqal oo wanwanaagsan oo qaab Xabasheed loo kooreeyay oo heensaysani illinka ka soo muuqeen.

La soco cutubka 4[aad] ee xiga

Mahadsanidin

Tarjumo & Tifaftir Boodhari Warsame
Email: Bodhari.warsame@gmail.com

Boodhari waa qoraa tarjumay ama gacanta ku haya buuggaag badan oo qiimo taariikheed ku leh Soomaaliya. Waxa uuna si joogto ah qoraaladiisa ugu soo ban dhigaa degelka WardheerNews.

[41] Marka xoolaha la dhacayo, colka duullaanka ahi wuxuu ku dedaalaa in uu qoob iyo qaylo xoolaha ku kala didiyo, halka qolada la weeraray ay isku dayaan in ay isu celiyaan iyada oo lagu dedaalayo in halista koox ahaan looga hortago. – *Burton*
[42] The Arabian Nights (sheekooyinkii *Kun iyo Kow Habeen*). – *Tarjume*

Copyright © 2015 WardheerNews, All rights reserved